

УДК [330.837:336]330:004(477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2021-1(25)-91-110

Максим Дубина, Ольга Попело, Олена Тарасенко

**ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Maksym Dubyna, Olha Popelo, Olena Tarasenko

**INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS OF THE FINANCIAL SYSTEM
OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY
DEVELOPMENT**

У статті розглянуто питання інституційних трансформацій фінансової системи, які відбуваються в епоху становлення цифрової економіки. Відповідно, проаналізовано сутність фінансової системи та її структуру, що здійснено через дослідження сформованих у наукових працях підходів до розгляду природи такої системи, її композиції. Також у статті розглянуто та виокремлено особливості впливу процесу цифровізації на розвиток суспільних систем. Важливу увагу приділено обґрунтуванню змін основних інститутів фінансової системи у процесі впливу цифрових технологій на формування та розвиток фінансових відносин. У підсумку було описано роль інституцій та інститутів у формуванні фінансової поведінки економічних агентів, сучасні трансформаційні процеси у функціонуванні фінансової системи та визначено нові технології, впровадження та використання яких змінює окремі компоненти такої системи.

Ключові слова: фінансова система; економічні агенти; цифровізація; цифрова економіка; цифрові інновації; сфера фінансових послуг; інститут; інституція; інституційна трансформація.

Табл.: 1. Рис. 2. Бібл.: 67.

Within the article, the issues of institutional transformations of the financial system, which take place in the era of digital economy, are considered. Accordingly, the essence of the financial system and its structure are analyzed, which is carried out through the study of the scientific approaches to the nature of this system, its composition. In addition, in the article, the peculiarities of the influence of digitalization process on the development of social systems are considered and singled out. Important attention is paid to the substantiation of changes in the main institutions of the financial system in the process of the digital technologies impact on the formation and development of financial relations. As a result, the role of institutions and institutes in shaping financial behavior of economic agents, modern transformation processes in the financial system functioning are described, and new technologies, which introduction and use changes individual components of this system, are identified.

Keywords: financial system; economic agents; digitalization; digital economy; digital innovations; financial services; institute; institution; institutional transformation.

Table: 2. Fig.: 2. References: 67.

JEL Classification: B52; G10

Постановка проблеми. Цифровізація є об'єктивним процесом, який сьогодні розвиваються швидкими темпами та впливає на функціонування всіх соціальних систем. Особливу роль нові цифрові технології відіграють у розвитку економіки, активізації господарських процесів та підвищенні ефективності бізнесу. Розробка нових інформаційних інновацій та їх швидке впровадження у функціонування економічних систем поступово змінює сталу модель управління такими системами, їхній подальший розвиток. У підсумку активного розроблення та впровадження окреслених технологій у світі почала формуватися та швидко розвиватися модель цифрової економіки, в якій головну роль у всіх без винятку господарських процесах починають відігравати сучасні цифрові інновації.

Фінансова система як надважлива складова національної економіки також зазнає значних трансформацій, що відбуваються в нових умовах діджиталізації фінансових відносин між основними економічними агентами. Особливу роль цифрові технології вже відіграють у розвитку сфери фінансових послуг, де відбуваються кардинальні зміни системи обслуговування споживачів таких послуг, формується нова модель надання їм окреслених послуг. Проте й інші компоненти фінансової системи також зазнають впливу діджиталізації та поступово змінюються, впроваджуючи нові й ефективні технології для забезпечення власного раціонального функціонування. У підсумку окреслених процесів фінансова система як макроекономічний об'єкт дослідження переходить на новий якісний рівень власного розвитку, змінюється традиційна модель її розвитку, в основі якої на сьогодні провідну роль починають відігравати цифрові інновації. Поступово, як

свідчить досвід, у межах такої системи зароджуються нові інституції та інститути, які розвиваються, асимілюються і забезпечують передумови для модернізації фінансової системи будь-якої країни.

Окреслене актуалізує питання проведення додаткових досліджень у цій сфері, визначення базових інституцій та інститутів, які формуються нині в межах фінансової системи та в майбутньому будуть впливати на її розвиток. Важливим для розуміння процесів інституціонального розвитку фінансової системи є поглиблення теоретичних та методологічних положень діджиталізації сфери фінансових послуг, визначення особливостей зародження нових інституцій у результаті зміни зовнішнього середовища, в якому розвиваються фінансові відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування фінансової системи держави, її інституціональний розвиток розглядаються у значній кількості наукових праць як вітчизняних, так і закордонних учених. До їх числа можна віднести таких: Н. Архірейська, В. Базилевич, З. Варналій, О. Василик, Т. Васильєва, Ю. Воробйов, Т. Ганзицька, А. Глущенко, І. Гросфельд, М. Карлін, О. Кириленко, О. Коваленко, С. Лютий, Р. Мертон, С. Міщенко, М. Миргородська, С. Науменкова, В. Опарін, В. Оспіщев, О. Рожко, В. Федосов, І. Чугунов, І. Школьник, С. Юрій. Беззаперечно, вказані науковці зробили колосальний вплив на розвиток фінансової науки та заклали фундамент для дослідження фінансової системи в країнах із ринковою економікою.

Питання становлення цифрової економіки та її впливу на функціонування різних економічних агентів на сьогодні активно досліджуються вченими в усьому світі. До фундаторів, які сформували концепцію цифрової економіки та активно проводили наукові дослідження у цій сфері, варто віднести таких науковців: Н. Азьмук, В. Боронос, О. Вишневський, М. Гобл, А. Гриценко, Н. Демчишак, М. Єрмошенко, Г. Карчева, Н. Колін, Ю. Костинець, С. Коляденко, Н. Краус, Н. Лейн, В. Ляшенко, Н. Негропonte, Є. Поліщук, А. Росс, С. Скіннер, К. Сем'ячков, О. Сенкевич, Д. Тепскотт, С. Шкарлет та ін. У роботах зазначених науковців значна увага приділяється дослідженню особливостей становлення цифрової економіки, її ролі в підвищенні рівня конкурентоспроможності національного господарства, виокремлені та обґрунтовані заходи прискорення цифровізації господарських процесів та вплив цифрових технологій на розвиток економічних агентів.

Безпосередньо в наукових працях А. Антонюк, О. Борисюк, В. Вовк, С. Волосович, Л. Гаряги, С. Демидової, А. Мазаракі та Н. Молчанової розглядаються окремі системні та макроекономічні питання впливу цифрових технологій на розвиток фінансової системи країн. Цілком логічно, що на сьогодні велика кількість науковців вивчають окремі аспекти впливу цифрових технологій на розвиток різних підсистем фінансової системи. Наприклад, А. Антонюк приділяє увагу питання впливу цифрової економіки на розвиток фінансового ринку України [1], а О. Борисюк та М. Дацюк-Томчук досліджують нові продукти, що створюються на фінансовому ринку в умовах цифрової економіки [5]. Водночас М. Лизогуб вивчає питання розвитку фінансової системи в умовах викликів фінансових технологій [30], а С. Волосович розглядає доміанти технологічних інновацій у фінансовій сфері [8]. Тобто вченими здійснено загальний системний аналіз розвитку фінансової системи як єдиного об'єкта дослідження в умовах активного розвитку цифрової економіки. Зокрема, С. Демидова розглядає особливості розвитку фінансової системи в умовах технологічних новацій, тотальної цифровізації економічної діяльності, досліджує особливості формування нових інститутів у трансформаційних умовах становлення цифрової економіки [14]. Питання впливу цифровізації на розвиток системи публічних фінансів розглядаються в роботах Н. Молчанової. Авторка розглядає сутність інновацій у фінансових відносинах, обґрунтовує рекомендації щодо розвитку практичних аспектів цифровізації у фінансовій сфері [40].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових робіт у сфері функціонування фінансової системи, її інституціонального розвитку, на сьогодні недостатньо вивченими залишаються нові інституціональні зміни, що відбуваються у межах такої системи, причини їх виникнення, їхня природа та вплив, який вони починають здійснювати на фінансові відносини між різними економічними агентами.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень трансформації інституціональних засад розвитку фінансової системи в результаті становлення цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, безумовно, становлення цифрової економіки у світі вже є процесом об'єктивним, який складно зупинити. Надалі проникнення нових цифрових технологій у всі сфери суспільства буде лише поглиблюватися. Уже сьогодні кардинальних змін зазнає насамперед сфера економічних відносин, у межах якої процеси діджиталізації відбуваються найшвидшими темпами. Це пов'язано із її значним потенціалом забезпечення зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Особливу роль впровадження цифрових технологій відіграє в розвитку фінансової системи та всіх без винятку фінансових установ та організацій. Саме тому в межах статті для з'ясування сутності сучасних інституціональних трансформацій окресленої системи, що відбуваються внаслідок розвитку зазначених технологій, спочатку конкретизуємо сутність фінансової системи та визначимо, яким чином виникають, змінюються та розвиваються інституції в межах такої системи, причиною виникнення та трансформації яких стали процеси цифровізації національної економіки.

Дослідження розпочнемо з конкретизації сутності фінансової системи та її структури. Окреслене питання в науковій площині на сьогодні досліджено досить ґрунтовно. Саме тому розглянемо декілька концептуальних підходів до розгляду змісту такої системи та обґрунтуємо її морфологічну будову. Взагалі фінансову систему прийнято розглядати з позиції системного підходу як складний, багатокомпонентний об'єкт дослідження, який відіграє ключову роль у розвитку національної економіки та залежить від значної кількості екзогенних та ендегенних чинників. У науковій літературі існує низка наукових підходів до розгляду природи фінансової системи, її ролі в розвитку економіки країни. Проведемо їх аналіз.

Зокрема Т. Ганзицька стверджує, що «фінансова система – комплекс взаємопов'язаних інституційних елементів, діяльність яких спрямована на мобілізацію, розподіл та використання публічних фондів коштів, і така діяльність регламентована нормами чинного законодавства країни» [11, с. 50]. А. Мейш, О. Лисак зауважують, що «фінансова система – сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, які є у розпорядженні держави» [37, с. 71]. Л. Сиволап констатує, що «фінансова система – сукупність фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму» [51, с. 50]. Подібного підходу дотримується і Ю. Воробйов, який стверджує, що «фінансова система держави є цілісним механізмом, елементи якого знаходяться в постійній взаємодії між собою. Усі сфери фінансової системи мають як схожі ознаки, так і специфічні. Схожі ознаки є підставою для об'єднання окремих елементів в одну систему» [9, с. 26].

В. Роль та В. Сергієнко розглядають сутність фінансової системи з юридичної сторони, а саме «фінансова система – сукупність правовідносин, які складаються при формуванні, розподілі і використанні відповідних фондів коштів, що, в свою чергу, не дає повною мірою окреслити суть такого поняття» [49, с. 162].

У свою чергу, низка науковців трактують сутність фінансової системи через використання системно-структурного підходу, акцентуючи увагу на морфології такої системи, її базових компонентах та зв'язках між ними. Наприклад, А. Глущенко стверджує, що

«національна фінансова система – це сукупність відособлених, але взаємопов’язаних сфер і ланок фінансових відносин, а також фінансових органів і інститутів, які здійснюють управління грошовими потоками в країні» [13, с. 51]. О. Коваленко зазначає, що «фінансова система – це комплекс фінансових підсистем, елементів та компонентів, які, взаємодіючи, утворюють нову інтегративну цілісність» [24, с. 12].

Л. Миргородська зауважує, що фінансова система – це сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система містить у собі ринки фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, які пропонують фінансові послуги, і органи, що регулюють діяльність усіх цих установ [38, с. 12]. Водночас А. Нестеренко надає досить ґрунтовне визначення фінансової системи, а саме: «фінансова система – єдина, характеризується цілісністю складових її сфер і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб’єкта, процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації використання публічних грошових фондів» [41, с. 74].

Таким чином, можна стверджувати, що фінансова система за своєю природою є надскладним, складноструктурованим об’єктом дослідження. Природа цієї системи безпосередньо пов’язана з рухом фінансових ресурсів між різними економічними агентами. Фактично значна частина фінансової системи складається з компонентів, функціонування яких покликано забезпечити ефективний та раціональний обіг окреслених ресурсів. Звичайно, важливу роль у функціонуванні фінансової системи відіграють також безпосередньо серед усіх економічних суб’єктів фінансові установи, які є одними з найбільш важливих та невід’ємних компонентів. Фактично, умови розвитку фінансових установ, ефективність їхньої роботи є одним із визначальних чинників забезпечення стабільного розвитку окресленої системи. У межах цієї статті не ставимо за мету надати чітке авторське трактування сутності категорії «фінансова система».

Проведемо аналіз також наукових концепцій до розгляду структури фінансової системи. При цьому зауважимо, що кількість досліджень у цій сфері є значною, проте єдиний підхід до виокремлення структурної будови окресленої системи у науковій спільноті не сформувався. Однак між собою такі концепції відрізняються інколи досить кардинально, що зумовлено насамперед складною природою фінансових відносин, їх різноманітністю.

Наприклад, А. Мейш, О. Лисак зауважують, що «...фінансова система складається із внутрішньої будови та організаційної структури. Внутрішня будова складається зі сфер та ланок, і представлена такими складовими: державні фінанси, фінанси суб’єктів господарювання, міжнародні фінанси та фінансовий ринок (забезпечувальна сфера) [37, с. 71]. Своєю чергою, Н. Селюченко, З. Шмігельська виділяють такі ланки фінансової системи: бюджетна система України, фінанси спеціальних цільових фондів, кредитна система, обов’язкове державне страхування, фінанси господарюючих суб’єктів [50, с. 367]. Однак, на наше переконання, окрім кредитних відносин, фінансова система також характеризує і інвестиційні, депозитні, страхові відносини між економічними агентами, а тому логічно розглядати у структурі такої системи не кредитну систему, а загалом фінансовий ринок, або при цьому до цього переліку підсистем віднести також депозитну систему, страхову систему, інвестиційну систему і т. ін. Доречним також вважаємо виокремлення ланки міжнародних фінансів та фінансів домогосподарств як окремих компонентів фінансової системи.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

О. Стойко, Д. Дема виділяють серед основних ланок фінансової системи державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, міжнародні фінанси, фінансовий ринок, страхування [53]. При цьому автори не розкривають більш детально сутність такого компонента цієї системи, як страхування, оскільки значна кількість фінансових відносин, що виникають між страхувальниками та страховиками, є частиною фінансових відносин, які віддзеркалює у своєму змісті категорія «фінансовий ринок».

А. Нестеренко пропонує до складу фінансової системи віднести такі самостійні сфери: публічні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси, фінансовий ринок [41, с. 74-75], а А. Глущенко стверджує, що основними компонентами фінансової системи є фінанси держави, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок, міжнародні фінанси [13, с. 15]. Окреслений підхід, на наш погляд, є найбільш вдалим для розгляду структури фінансової системи. Виділення в окрему ланку фінансової системи саме фінансів домогосподарств є необхідним із позиції дослідження специфічних рис та процесів, що відбуваються при формуванні, розподілі та використанні коштів фізичних осіб. Саме підвищення уваги до дослідження цієї підсистеми дозволяє більш чітко визначити роль фінансових ресурсів домогосподарств у загальному розвитку фінансової системи.

Отже, у межах цієї статті у структурі фінансової системи будемо виділяти такі підсистеми: фінанси держави, включаючи цільові фонди; фінанси суб'єктів господарювання; фінанси домогосподарств; фінансовий ринок та міжнародні фінанси. Зауважимо, що враховуючи всеосяжний характер процесів цифровізації, усі окреслені підсистеми зазнають значних трансформацій, що пов'язано із впровадженням нових технологій обігу фінансових ресурсів, нових концепцій обслуговування клієнтів, впровадженням нових моделей взаємодії між органами влади та іншими економічними агентами. Проаналізуємо наслідки впливу цифровізації на ланки фінансової системи.

Прийнято вважати, що цифрова економіка являє собою модель економічного розвитку, який забезпечується передусім тотальним запровадженням нових цифрових технологій у всі сфери та галузі національного господарства, функціонування фінансового ринку та сферу державних фінансів. Тотальний характер розробки та використання таких технологій і свідчить про формування нової моделі економіки, яка на сьогодні зароджується та розвивається вже в більшості країн світу. Уперше термін цифрова економіка було запроваджено у 1995 р. Доном Тепскоттом, який визначив базові особливості такого типу економіки і до їх сукупності відніс такі: знання, оцифрування, віртуалізацію, інноваційність [67].

На сьогодні існує досить значна кількість наукових концепцій розгляду сутності категорії «цифрова економіка». Перелік окремих із них представлено в таблиці.

Таблиця

Наукові підходи до розгляду сутності категорії «цифрова економіка»

Зміст визначення	Джерело
1	2
Цифрова економіка – віртуальне економічне середовище, що за допомогою ІКТ здійснює трансформацію традиційних економічних взаємовідносин, які складаються в системі виробництва, розподілу, обміну та споживання [27, с. 73].	Ковтонюк К. Цифрова трансформація світової економіки. <i>Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка.</i> 2017. Вип. 47. С. 70-76.
Цифрова економіка – це не окрема галузь, а віртуальне середовище, яке доповнює нашу реальність. Дедалі частіше цифрова економіка переплітається з традиційною економікою, роблячи чітке розмежування все складнішим [21, с. 14].	Карчека Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. <i>Фінансовий простір.</i> 2017. № 3 (27). С. 13-21.
Цифрова економіка – сучасний тип господарювання, що характеризується переважною роллю даних і методів управління ними як визначального ресурсу у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання [47, с. 39].	Пугачевський К. Й., Пугачевська К. С. Цифровізація економіки як фактор підвищення конкурентоспроможності країни. <i>Інфраструктура ринку.</i> 2018. Вип. 25.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Закінчення табл.

1	2
Цифрова економіка – це діяльність, в якій ключовими факторами виробництва є цифрові дані і їх використання, що дає змогу суттєво підвищити ефективність у різних сферах і видах діяльності [15, с. 74].	Демчишак Н.Б., Дубик Г.Ю., Гриб В.М. Розвиток експорту цифрових технологій в умовах формування єдиного цифрового простору Європейського Союзу. <i>Економіка та держава</i> . 2020. № 6. С. 73-79.
Цифрова економіка – економіка, що базується на виробництві електронних товарів і сервісів високотехнологічними бізнес-структурами і дистрибуції цієї продукції за допомогою електронної комерції [28, С. 106-107].	Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні. <i>Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні проблеми науки і практики</i> . 2016. № 6. С. 105-112.
Цифрова економіка – це модель взаємодії всіх учасників економічних процесів інформаційного суспільства, яка побудована на використанні ІКТ та електронних каналів зв'язку із застосуванням електронного документообігу [36, с. 119].	Матвейчук Л. О. Цифрова економіка: теоретичні аспекти. <i>Вісник Запорізького національного університету</i> . 2018. № 4(40). С. 116-127.
Цифрова економіка – економічні процеси (за винятком виробництва товару), які протікають незалежно від реального світу. При цьому товари та послуги не мають фізичного носія та є «електронними» [7].	Войнаренко М.П. Мережеві інструменти капіталізації інформаційно-інтелектуального потенціалу та інновацій. <i>Вісник Хмельницького національного університету</i> . 2015. № 3. Т. 3. С. 18–24.
Цифрова економіка – економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях [29, с. 212].	Краус Н. М., Краус К. М. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій. <i>Інтелект ХХІ</i> . 2018. № 1. С. 211-214.
Цифрова економіка – економіка, яка заснована на нових методах генерування, оброблення, зберігання, передачі даних і цифрових комп'ютерних технологіях, а також включає такі поняття, як Інтернет речей, Індустрія 4.0, розумне підприємство, мережі зв'язку п'ятого покоління, інжинірингові послуги прототипування та ін. [52, с. 120-121].	Степаненко О. П. Перспективні напрями цифрової трансформації в контексті розбудови цифрової економіки. <i>Моделювання та інформаційні системи в економіці</i> . 2017. № 93. С. 120–131.
Цифрова економіка – результат трансформаційних ефектів нових технологій загального призначення у сфері інформації та комунікації, що впливають на всі сектори економіки і соціальної діяльності [48, с. 133].	Пуцентейло П. Р., Гуменюк О. О. Цифрова економіка як новітній вектор реконструкції традиційної економіки. <i>Інноваційна економіка</i> . 2018. № 5-6. С. 131-143.
Цифрова економіка – це економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях та інформаційно-комунікативних технологіях (ІКТ), але, на відміну від інформатизації, цифрова трансформація не обмежується впровадженням інформаційних технологій, а докорінно перетворює сфери і бізнес-процеси на базі Інтернету та нових цифрових технологій [43, с. 12].	Пишуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ, 2020. 274 с.
Цифрова економіка – це не окрема галузь, а віртуальне середовище, яке доповнює нашу реальність... Цифрова економіка – це економіка віртуальних світів [2, с. 94].	Батракова Т. І. Линовецька В. Ю. Особливості та принципи цифрової економіки в Україні. <i>Економічні студії</i> . 2018. № 2 (20). С. 94-97.

Джерело: систематизовано авторами.

Таким чином, враховуючи сутність окреслених концепцій трактування категорії «цифрова економіка», аналіз фундаментальних робіт у сфері становлення цифрової економіки, виділимо базові особливості такої моделі економічного розвитку. На наш погляд, до їх числа варто віднести такі:

1) всеосяжний характер та вплив як на всі сфери суспільства, так і на розвиток усіх без винятку країн світу;

2) використання інформації як основного ресурсу розвитку підприємств, підвищення ефективності, відкриття нових можливостей для трансформації усталеної моделі функціонування;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

3) поглиблення процесів консьюмеризації, впровадження принципів індивідуалізму у сферу продажу товарів, надання послуг, зміна формату обслуговування, який будується на врахуванні індивідуальних потреб споживачів;

4) підвищення обсягів інформації про всі аспекти життєдіяльності суспільства, удосконалення систем збору даних, їх обробки, зберігання їх виключно в електронному вигляді;

5) підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій в економічному розвитку, що проявляється в наступному:

- активний розвиток електронної промисловості, виробництво гаджетів, телекомунікаційного обладнання, мікрочипів тощо;

- активний розвиток сектору інформаційно-комунікаційних технологій та зростання його ролі у формуванні ВВП країни;

- вплив окресленого сектору на ефективність функціонування інших галузей та секторів національного господарства;

6) цифровізація бізнесу, виникнення нових видів підприємницької діяльності, нових типів підприємств, віртуалізація економічних відносин;

7) ускладнення процесу впровадження інновацій, оскільки нові технології можуть розроблятися та використовуватися лише на основі попередніх, що вимагає постійного інноваційного оновлення в діяльності суб'єктів господарювання;

8) підвищення ролі освіти у забезпеченні розвитку як економіки краї загалом, так і окремих підприємств, трансформація цієї сфери суспільства, її оновлення, ускладнення та віртуалізація;

9) підвищення транспарентності бізнесу, роботи органів державної влади;

10) зростання рівня конкуренції між підприємствами, що вимагає впровадження сучасних інноваційних технологій у виробництво, продаж товарів та надання послуг, що безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності національних економік;

11) трансформація сфери фінансових послуг, зміна моделі обслуговування клієнтів банківськими і парабанківськими установами, активне впровадження фінансових інновацій у їхню роботу;

12) активне впровадження процесів автоматизації, роботизації, що здійснюється не лише у сфері виробництва, але й у сфері надання послуг, інституційного регулювання суспільних відносин.

Безпосередньо, враховуючи такі особливості цифрової економіки, цілком логічно, що в межах фінансової системи відбуваються кардинальні та невідворотні процеси. Насамперед такі трансформації стосуються інституціонального забезпечення розвитку окресленої системи, оскільки інститути фінансової системи, з одного боку, створюють обмежувальні рамки функціонування економічних суб'єктів у частині діяльності управлінських органів, а з іншого – беруть участь у процесах розподілу ресурсів, впливаючи на їхню ефективність та інтенсивність [46, с. 51].

Враховуючи, що в межах фінансової системи вже існує величезна кількість базових інституцій, які у своїй сукупності створюють інституціональне середовище для розвитку фінансових відносин між економічними агентами, звичайно процеси цифровізації здійснюють вплив на їхній розвиток. Здійснимо дослідження, як ці інститути змінюються в умовах становлення цифрової економіки. Для цього вбачаємо логічним розглянути сутність таких понять, як «інститут», «інституція» та їхню роль у розбудові фінансової системи країни.

Питання конкретизації змісту таких наукових категорій, як «інститут», «інституція» є непростими в науковій літературі, та, зокрема, в економічній науці. Історія інституціоналізму нараховує не одне десятиліття у власному розвитку, а кількість окремих напрямків цієї теорії на сьогодні є значним. Проте, попри тривалу історію проведення досліджень у

сфері інституціоналізму, вивчення ролі інститутів у забезпеченні економічного розвитку в країні, питання конкретизації та уніфікації наукових підходів до розгляду окреслених категорій є відкритими. Саме тому досить часто науковці у своїх роботах змушені постійно конкретизувати власну позицію щодо розгляду цих понять для логічного представлення результатів своїх досліджень. У межах даної статті не ставимо за мету провести ґрунтовний аналіз наукових концепцій розгляду сутності дефініцій «інститут», «інституція», але проаналізуємо найбільш поширені підходи до трактування їхньої сутності з метою визначення особливостей їх формування в межах фінансової системи.

Один з основоположників теорії інституціоналізму У. Гамільтон, досліджуючи можливості використання цієї теорії у сфері економічної науки, визначав інститути таким чином: інститут – це словесний символ для кращого позначення групи суспільних звичаїв. Вони означають переважний і постійний спосіб мислення, який став звичним для групи і перетворився для народу в звичай [55, с. 406]. Т. Веблен зауважував, що інститути – іншими словами, звичний образ життя, керуючись яким живуть люди. Інститути – це результат процесів, що відбуваються в минулому, вони адаптовані до обставин минулого і, як наслідок, не перебувають у повній гармонії з вимогами сучасного часу [6]. Д. Норт сформулював загальновідоме трактування сутності категорії «інститут», яке нині активно використовується в наукових працях більшості представників цієї теорії. Науковець запропонував інститути розглядати як правила гри, або більш формально – створені людиною обмеження, які організують відносини між людьми. Відповідно, вони задають структуру спонукальних мотивів людської взаємодії – чи то в політиці, соціальній сфері або економіці [42, с. 17].

Окреслені підходи до розуміння сутності інституту є досить абстрактними і не дають конкретної відповіді, що таке інститут і що таке інституція. Зауважимо, що розгляд цих понять у науковій літературі також отримав дискусійний напрям. Окремі вчені розглядають ці дефініції як ідентичні, інші – як різні. Наприклад, Т. Лозинська, досліджуючи інституціональний аналіз, зазначає, що «у сфері наукового пізнання доцільним є використання терміна «інститут», під яким треба розуміти складну суспільну форму людської взаємодії, що ґрунтується на сукупності формальних і неформальних обмежень, механізмах дотримання встановлених норм і відповідній структурно-організаційній основі [33, с. 10]. З іншого боку, Ю. Лопатинський, обґрунтовуючи використання основної категорії інституціоналізму «інститут», а не «інституція», зазначає: «у широкому трактуванні... доцільніше використовувати термін “інститут”; “інституцію” коректніше використовувати для позначення узагальненої групи організацій (наприклад, фінансові інституції тощо). Якщо інститути є макроекономічною категорією, а організації – мікроекономічною, то інституції слід віднести до мезоекономічного рівня» [34].

Історія досліджень у цьому напрямі триває у вітчизняній науці й донині. На наш погляд, зазначені категорії не варто розглядати як синонімічні поняття, оскільки кожна з цих категорій відображає у своєму змісті окремі процеси, явища, що існують у нашій реальності. Розглянемо декілька наукових концепцій до розгляду сутності категорій «інституція» та «інститут»:

1) інституції – соціальні форми типізації функцій господарських суб'єктів, що визначають їхні статуси й ролі в системі виробництва суспільного буття та утворюють систему відносин функціональної структури суспільства [20, с. 41];

2) інституції – це соціальні форми функцій суб'єктів, об'єктів, процесів і результатів економічної діяльності, що забезпечують еволюцію системи суспільного розподілу праці на підставі статусів, норм, правил, інструкцій, регламентів, контрактів, стандартів і порядків [3, с. 56].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

3) інституції – система формальних і неформальних норм і правил у вигляді стандартів поведінки, звичок, рутини, традицій, звичаїв, що визначають домінуючий спосіб мислення для соціальної групи чи всього народу у економічній соціальній, політичній або будь-якій іншій сфері [22].

4) інституція – система, що включає тверді (офіційні) обмеження (правила і характеристики примусу) і м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки і стереотипи мислення), які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації і стимулювання поведінки економічних суб'єктів і приводить до скорочення трансакційних витрат [26, с. 100];

5) інституції – стабільно функціонуючі в суспільстві традиції, норми, звичаї, стереотипи мислення, правила, інструкції та стандарти [4, с. 148];

6) інституції – правила гри, традиції й норми, обмеження, а серед інститутів ринку виділяє базисні (праця, власність, управління, влада), похідні (ринок, ціна і ціноутворення, організація і підприємництво, конкуренція і конкурентоспроможність, маркетинг, інфраструктура, соціальний капітал, державні інститути – регуляторні органи і правові акти) [57, с. 161]; інституції – це правила, традиції, установлені стереотипи, а інститути – організаційно оформлені утворення, які підтримують правила, інституції, формують умови життєдіяльності й можливості суспільного буття [57, с. 162].

У свою чергу, в науковій літературі також сформувався досить значний масив наукових підходів до розгляду сутності категорії «інститут»:

1) інститути – комплекси комплементарних інституцій, що забезпечують злагоджену взаємодію суб'єктів господарювання в межах виконуваних ними конкретних соціальних функцій або завдань [31];

2) інститут – самостійна система, в якій норми, правила, звичаї виступають у вигляді елементів, а відносини та соціальні дії слугують зв'язками, що забезпечують її цілісність. Інститут – це стійка впорядкованість норм, правил та звичаїв і зв'язків між ними у вигляді певних відносин та соціальних дій, яка визначає інтегративні якості системи та забезпечує її взаємодію із зовнішнім середовищем [32, с. 9];

3) інститут як система організації соціальної діяльності, як правила гри безпосередньо відображають договірні, контрактні в юридичному сенсі відносини між незалежними суб'єктами, включаючи окремих індивідуумів, на ринках обмежених економічних ресурсів та благ, у політичній сфері й в інших сферах суспільного життя [54, с. 40];

4) інститут – це сукупність формальних і неформальних правил, які структурують дії економічних агентів в економічному середовищі [39];

5) інститут – це встановлення, установка, певний порядок, що може бути віднесено і до моралі, і до права, і до релігії, і до економіки. Говорять: інститут війни, інститут науки, інститут кровної помсти і т. ін. [44, с. 172];

6) інститут – усталені, структуровані й самовідтворювальні форми соціальної взаємодії людей, як-от: правила, норми, стандарти, зразки та ін., а також організаційні структури [35, с. 44];

7) інститути у вузькому розумінні – це правила економічної гри, встановлені законом і організаціями, які забезпечують дотримання цих правил усіма економічними суб'єктами, використовуючи стимули, винагороди і покарання. Це, власне, державні та недержавні організації, підприємства державного сектору, фінансові посередники і брокери, а також домашні господарства [56, с. 537].

Таким чином, якщо проаналізувати представлені окремі наукові підходи до розуміння сутності категорій «інститут» та «інституція», то можна зробити однозначний висновок про відсутність єдиного серед учених підходу не лише до розуміння змісту цих ка-

тегорій, але й до розгляду їх як окремих, самостійних дефініцій. Така ситуація лише ускладнює проведення досліджень у сфері інституційного забезпечення розвитку окремих економічних об'єктів, макрофінансових систем. Тим складніше також досліджувати, як змінюються інститути в результаті впливу ендегенних та екзогенних чинників різної природи. Для цього, щоб нівелювати таку обставину, у межах цієї статті інститут будемо розглядати як окрему норму, правило (формалізоване і неформалізоване), які створюються у межах суспільства протягом певного часу і відіграють ключову роль у подальшому розвитку окремих суспільних систем. Цілком логічно, що інститути в результаті тривалого зародження та формування стають об'єктивно функціонуючими та невід'ємними елементами розвитку також економічних систем. Фактично будь-яка господарська діяльність здійснюється відповідно до тієї інституційної матриці, яка існує в суспільстві в певний момент часу.

Враховуючи, що інститути, на наше переконання, є насамперед нормами, що сформувалися у суспільстві, то інституції вбачаємо за доцільно розглядати як чинники, що ці норми утворили, впливали на їх формування. Традиційно в будь-якому суспільстві інститути зароджуються у результаті впливу традицій, історичних передумов розвитку окремого суспільства, звичаїв, культурних особливостей, ментальності і т. ін. Досліджувати вплив інституцій на розвиток окремих суспільних систем є дуже складним завданням, оскільки їхній зміст та значний спектр типів, видів, залежностей між ними не дає змоги чітко виокремити специфічні риси їх зародження та потенціал до впливу на інші системи. Складність вивчення інституцій пов'язана з унеможливленням також їх формалізації, чіткої ідентифікації їх видів та змінності залежно від особливостей розвитку самого суспільства.

Саме тому в межах цієї статті не ставимо за мету проводити детальний аналіз всієї інституційної матриці, яка є в основі розвитку фінансової системи країни, а зупинимося на конкретизації тих змін, що загалом впливають на формування як інститутів, так і інституцій у межах окресленої системи в результаті становлення цифрової економіки. Зауважимо, що безпосередньо окремі інституції в українському суспільстві в межах фінансової системи вже почали зароджуватися і розвиватися досить давно під впливом процесів інформатизації та діджиталізації. Зокрема, поступово змінювалися звички громадян, передусім щодо використання готівкових коштів, збереження власних заощаджень на банківських рахунках та використання карток для зняття готівки. Також помітні зміни відбулися і у ставленні до роботи кредитних установ, використанні кредитних карток, що емітовані банківськими установами.

Якщо розглядати процеси зародження та розвитку інституцій та інститутів у межах саме фінансової системи, то важлива їх роль полягає безпосередньо у тому, що вони прямо впливають на модель фінансової поведінки економічних агентів. Загалом це і є їхня основна функція, спонукати основних суб'єктів фінансової системи до певної моделі поведінки, обмежуючи інші можливості та дії. Особливо чітко це простежується у межах банківської системи, де існує потужний механізм інституційного регулювання роботи банківських установ. Таким чином, можна зв'язок між інституціями, інститутами та їх функціонуванням зобразити у вигляді такої схеми (рис. 1).

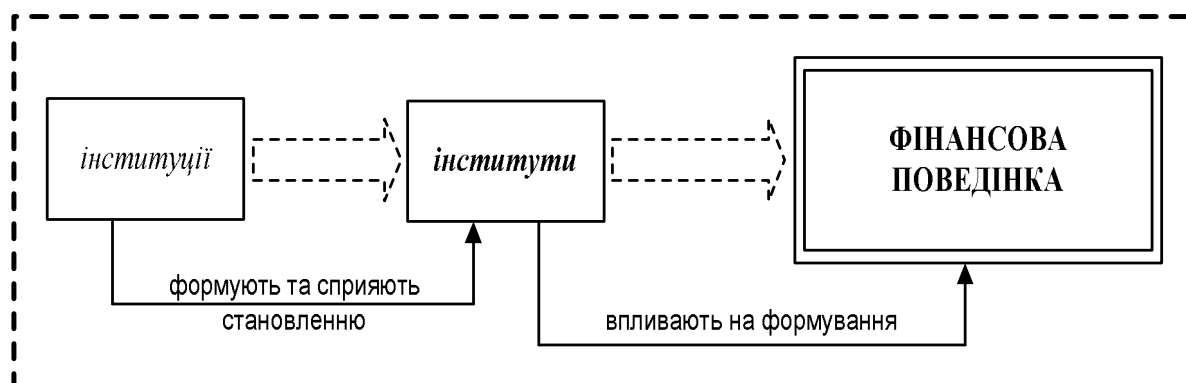

Рис. 1. Роль інституцій та інститутів у формуванні фінансової поведінки
Джерело: складено авторами на основі [10; 16; 17; 23; 25; 65].

Для кращого визначення тих змін, які відбуваються у фінансовій системі внаслідок становлення цифрової економіки, визначимо загальні особливості впливу цифрових технологій на формування та розвиток саме фінансових відносин загалом. До таких особливостей варто віднести такі:

- 1) активне впровадження інформаційних технологій у сферу надання фінансових послуг споживачам усіх видів, спрощення такого процесу;
- 2) підвищення важливості питань фінансової інклюзії, зростання рівня доступності фінансових послуг для громадян;
- 3) збільшення спектру фінансових послуг, які можна отримувати онлайн, моделі взаємодії між фінансовими установами та їх клієнтами;
- 4) зростання швидкості проведення фінансових операцій, прискорення переказу коштів, оплати товарів та послуг;
- 5) розвиток моделі безготівкової економіки, в якій питома вага безготівкових розрахунків постійно збільшується;
- 6) трансформація роботи фінансових установ через активне використання нових інноваційних технологій у сфері банківського менеджменту;
- 7) підвищення прозорості функціонування фінансових установ;
- 8) віртуалізація сфери фінансових послуг, створення та розвиток віртуальних валют, які зайняли важливе місце в системі онлайн-розрахунків та управління активами;
- 9) створення цифрових активів, виникнення нових форм накопичення багатства;
- 10) активне впровадження цифрових технологій для оцінювання фінансових ризиків різних типів фінансових установ;
- 11) зростання доступності позикових коштів для економічних агентів взагалі у світі.

Розглянемо також, які зміни відбуваються внаслідок впливу цифрових технологій в окремих компонентах фінансової системи країни:

1) *фінанси держави*: у цій підсистемі активним є впровадження системи електронного врядування, акумуляції інформації про розпорядників бюджетних коштів, використання цифрових платформ для проведення тендерів, використання відповідного програмного інструментарію у сфері оподаткування, що стало можливим через використання нових цифрових технологій;

2) *фінанси суб'єктів господарювання*: нові зручні програмні сервіси для сплати податків, банківського обслуговування (інтернет-банкінг), доступність та швидкість отримання кредитних послуг (проте, не завжди прийнятна вартість), нові види активів для збереження коштів, сфери інвестування, нові можливості інтернет-маркетингу для продажу фінансових продуктів;

3) *фінанси домогосподарств*: зміна сфери фінансових послуг, трансформація моделі фінансового обслуговування громадян, швидкість отримання фінансових послуг, нові можливості щодо отримання кредитів, поступовий розвиток моделі P2P кредитування, краудфандингових платформ, здійснення розрахунків за допомогою смартфонів, що змінює модель фінансової поведінки громадян, їх взаємодію з фінансовими установами;

4) *фінансовий ринок*: активний розвиток сфери FinTech (InsurTech) у всіх секторах фінансового ринку, розвиток віртуальних валют та цифрових активів, використання програмних продуктів для оцінювання ризиків (BigDate, штучний інтелект, хмарні технології);

5) *міжнародні фінанси*: доступність інформації про інвестиційні проекти в країнах, формування світового ринку криптовалют та нові можливості здійснення інвестицій.

Модель трансформації інституційного середовища розвитку фінансової системи в умовах цифрової економіки представлена на рис. 2.

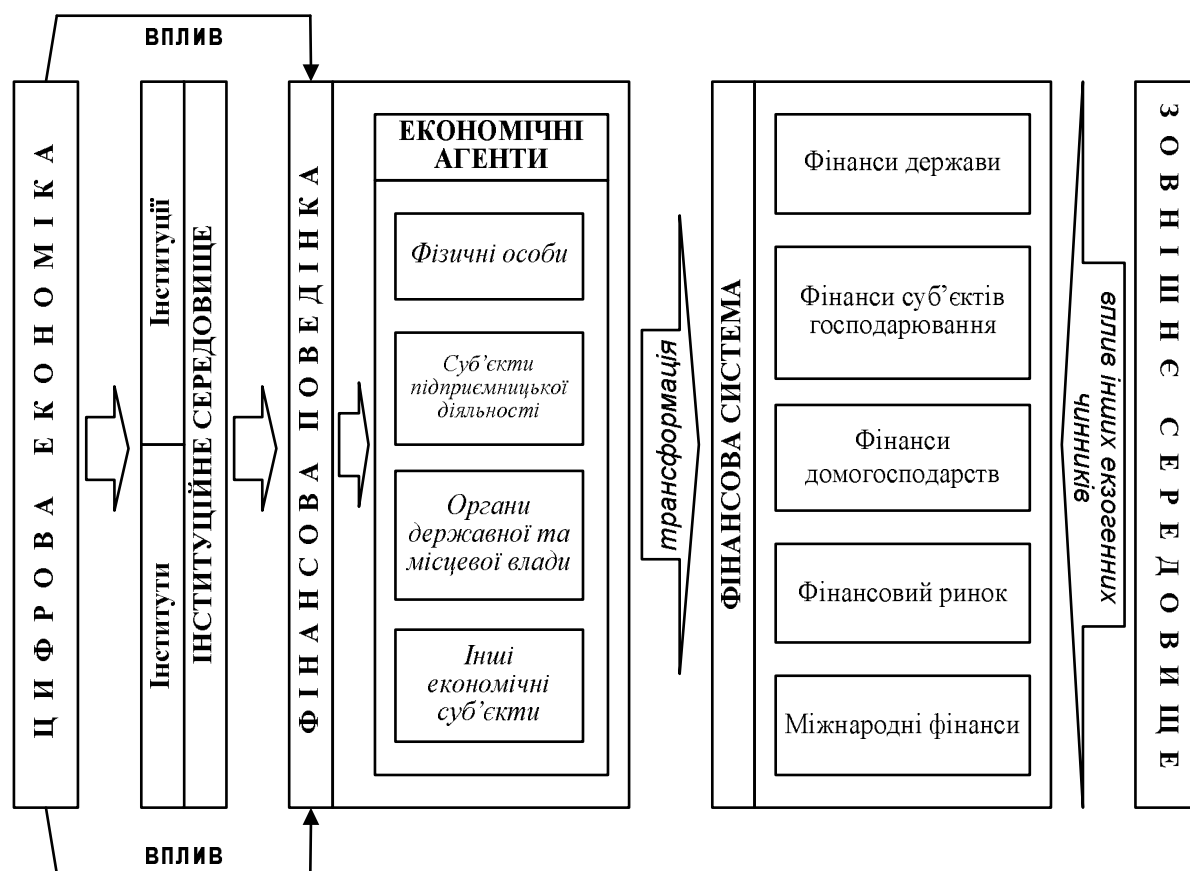

Рис. 2. Модель трансформації інституційного середовища розвитку фінансової системи в умовах цифрової економіки

Джерело: складено авторами з урахуванням [1; 12; 18; 19; 45; 58-64; 66].

Отже, можна зробити висновок, що цифрові трансформації сьогодні відбуваються в усіх без винятку компонентах фінансової системи та пронизують усі види фінансових відносин, що виникають і розвиваються між економічними агентами. Це ще раз підтверджує незворотність окресленого процесу та подальше проникнення нових інноваційних технологій у фінансову систему всіх без винятку країн. У переважній більшості випадків впровадження таких технологій відбувається значно швидше, ніж розвивається інституційне забезпечення для регулювання наслідків від їх реалізації у межах окресленої системи. Таким чином цифрові технології, враховуючи ті переваги, що вони створюють для економічних агентів, досить часто сприяють також і формуванню нових ін-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ститутцій, інститутів, зародження яких відбувається у таких випадках швидко (революційним шляхом), впливають на фінансову поведінку всіх без винятку користувачів фінансових послуг та основних суб'єктів фінансової системи.

Висновки і пропозиції. У статті проведено дослідження інституційних трансформацій фінансової системи в умовах становлення цифрової економіки. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що на сьогодні окреслена система зазнала вже кардинальних змін у власному функціонуванні, які відбулися в результаті активного впровадження цифрових технологій як фінансовими установами, так і органами державної влади. Можна констатувати невідворотний характер трансформації фінансової системи в результаті впливу таких технологій, який надалі буде лише поглиблюватися і далі змінювати принципи функціонування такої системи. Варто визначити, що окреслені технології здійснюють значний вплив саме на зміну фінансової поведінки економічних суб'єктів, що також призводить до необхідності впровадження нових механізмів забезпечення її ефективності та раціональності.

Таким чином, цілком зрозуміло, що питання вивчення впливу цифрових технологій на фінансову систему, її окремі компоненти та загалом фінансові відносини завжди будуть актуальними, оскільки нові зміни в межах такої системи постійно призводять і до її розвитку. Саме тому актуальними стають також дослідження у сфері аналізу впливу окремих інформаційних технологій на подальший розвиток окресленої системи, визначення базових положень інституційного регулювання, які необхідно впровадити для забезпечення стабільності, стійкості до загроз, ефективності фінансової системи країни.

Список використаних джерел

1. Антонюк А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток фінансового ринку України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2019. № 2 (265). С. 13-29. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/265/pdf/13-29.pdf>.
2. Батракова Т. І. Линовецька В. Ю. Особливості та принципи цифрової економіки в Україні. *Економічні студії*. 2018. № 2 (20). С. 94-97.
3. Богиня Д., Бурлицький С. Домогосподарство: гомеостатичний підхід. *Економічна теорія*. 2014. № 3. С. 60–71.
4. Бонєцький О. О. Показники рівня економічної довіри до гривні з позицій функцій грошей. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 2 (8). С. 22–26.
5. Борисюк О. В. імперативи розвитку фінансового ринку України в умовах цифровізації. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. Т. 2, № 22. С. 168-176. URL: <https://echas.eenu.edu.ua/index.php/echas/article/view/593>.
6. Веблен Т. Теорія прайдного класу. Москва : Прогресс, 1984. 183 с. (Экономическая мысль Запада).
7. Войнаренко М. П. Мережеві інструменти капіталізації інформаційно-інтелектуального потенціалу та інновацій. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 3, Т. 3. С. 18–24.
8. Волосович С. В. Домінанти технологічних інновацій у фінансовій сфері. *Економічний вісник університету*. Переяслав-Хмельницький державний університет ім. Г. Сковороди, 2017. Вип. 33/1. С. 15–22.
9. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2013. 232 с.
10. Гайдай Т. В. Інституція як інструмент інституційного економічного аналізу. *Економічна теорія*. 2006. № 2. С. 34–45.
11. Ганзицька Т. С. Сучасне розуміння поняття та структури фінансової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 48-50. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/15.pdf.
12. Гаряга Л. О. Розвиток фінансового ринку в умовах цифровізації економіки. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 388-393.
13. Глущенко А. С. Фінанси : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2014. 440 с.

14. Демидова С. Финансовая система в условиях цифровой трансформации экономики. *Научный вестник ЮИМ*. 2020. № 1. С. 47-53.
15. Демчишак Н. Б., Дубик Г. Ю., Гриб В. М. Розвиток експорту цифрових технологій в умовах формування єдиного цифрового простору Європейського Союзу. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 73-79.
16. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія. Чернівці : ЧНТУ, 2018. 666 с.
17. Дубина М. В. Теоретична основа інституціоналізму як наукового напрямку економічної науки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія „Економіка і менеджмент”*. 2017. Вип. 27, ч. 1. С. 8-11.
18. Дубина М. В., Жаворонок А. В., Федішин М. П. Формування інституційного середовища розвитку криптовалют в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 17(2019). С. 80-85.
19. Дубина М. В., Козлянченко О. М. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 21-32.
20. Иншаков О. В. Экономические институты и институции: к вопросу типологии и классификации. *Социологические исследования*. 2003. № 9. С. 42-51.
21. Карческа Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27). С. 13-21.
22. Катигрובה О. В. Сутнісна характеристика поняття «інститут» та «інституція» в теорії інновацій. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/economic-theory-and-history-311/7510-description-of-understanding-sutnsna-qnstitutq-ta-qnstitutsyaq-in-teor-nnovatsy>.
23. Кичко І. І. Інституціональне забезпечення індивідуально-ринкового регулювання особистих потреб. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 10(137). С. 185-191.
24. Коваленко О. Розвиток фінансової системи України в умовах глобалізаційних процесів : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2014. 252 с.
25. Коваленко Ю. М. Інституціалізація фінансового сектора економіки : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. 608 с.
26. Коваленко Ю. М. Сучасне інституційне середовище фінансового сектору економіки України. *Фінанси України*. 2013. № 5. С. 100-111.
27. Ковтонюк К. Цифрова трансформація світової економіки. *Вчені записки університету «КРОК»*. Серія : Економіка. 2017. Вип. 47. С. 70-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_47_12.
28. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні проблеми науки і практики*. 2016. № 6. С. 105-112.
29. Краус Н. М., Краус К. М. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 211-214.
30. Лизогуб М. Фінансова система в умовах викликів фінансових технологій. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 112-115.
31. Липов В. В. Довіра: від ціннісних засад до конкретних інституціональних форм та функцій. *Формування та трансформація. Творення простору суспільної довіри в Україні XXI століття* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17-19 лютого 2016 року). Львів: ДВНЗ «Університет банківської справи», Асоціація українських банків, 2016. С. 58-75. URL: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=11986&menu=119&Itemid=266.
32. Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку сучасної соціально-економічної системи : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет». Дніпропетровськ, 2016. 33 с.
33. Лозинська Т. М. До проблем вживання термінів «інститут» і «інституція» в контексті інституціонального аналізу. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 8–13.
34. Лопатинський Ю. М. Інституціоналізація транзитивної економіки. *Научные труды ДонНТУ. Серия : Экономическая*. 2006. Вып. 103-1. С. 229–232.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

35. Мазур Е. Е. Систематизація підходів до визначення категорії «інститут». *Економіка розвитку*. 2014. № 4 (69). С. 41-45.
36. Матвейчук Л. О. Цифрова економіка: теоретичні аспекти. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 4 (40). С. 116-127.
37. Мейш А. В., Лисак О. М. Перспективи розвитку фінансової системи України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 1. С. 70-74.
38. Миргородська Л. Фінансові системи зарубіжних країн. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.
39. Моїсєєнко О. М. Роль формальних та неформальних інститутів економічної влади трансформаційної економіки. *Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012* : материалы Международной научно-практической конференции. Одесса : КУПРИЕНКО, 2012. Вып. 4. Т. 1. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer29/477.pdf>.
40. Молчанова Н. П. Развитие общественных финансов в условиях становления цифровой экономики. *Научные исследования экономического факультета*. 2017. Т. 9. Вып. 3. С. 7-16. URL: <https://archive.econ.msu.ru>.
41. Нестеренко А. С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Т. 1. С. 72-75.
42. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва : Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.
43. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ, 2020. 274 с. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.
44. Поліщук О. В. Міжнародні аспекти інституціоналізації економіки України. Стратегія розвитку України. *Економіка, соціологія, право*. 2011. № 1. С. 171-173.
45. Попело О., Самойлович А. Компетентнісний потенціал освіти в забезпеченні розвитку продуктивних сил України в умовах цифрової економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 3(23). С. 48-56.
46. Поченчук Г. М. FinTech у структурі фінансової системи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 49-55.
47. Пугачевський К. Й., Пугачевська К. С. Цифровізація економіки як фактор підвищення конкурентоспроможності країни. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/9.pdf.
48. Пуцентейло П. Р., Гуменюк О. О. Цифрова економіка як новітній вектор реконструкції традиційної економіки. *Інноваційна економіка*. 2018. № 5-6. С. 131-143.
49. Роль В., Сергієнко В., Попова С. Фінансове право : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2011. 392 с.
50. Селюченко Н., Шмігельська З. Управління фінансовою системою України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 725 : Проблеми економіки та управління. С. 366-371.
51. Сиволап Л. А. Сучасний стан фінансової системи в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3(25). С. 50-55.
52. Степаненко О. П. Перспективні напрями цифрової трансформації в контексті розбудови цифрової економіки. *Моделювання та інформаційні системи в економіці* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2017. № 93. С. 120-131.
53. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Алерта, 2017. 432 с.
54. Файзуллин Т. Ф., Файзуллина А. И. Сущность институционализма и его значение в исследовании социально-экономических явлений. *Вестник ОГУ*. 2007. № 9. С. 37-42.
55. Холопов А. В. История экономических учений : учеб. пособие. Москва : Эксмо, 2008. 448 с.
56. Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М. Сучасні економічні теорії: підручники. Київ : Знання, 2007. 878 с.
57. Шпикуляк О. Г. Економічні інституції та інститути у розвитку теорії ринку. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 159-165.
58. Colin N., Landier A., Mohnen P., Perrot A. The digital economy. *Les notes du conseil d'analyse économique*. 2015. № 26. Pp. 1-12. URL: <https://www.cae-eco.fr/en/Economie-numerique>.

59. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14(1). Pp. 97–102.
60. Gobble M. M. Digitalization, Digitization, and Innovation. *Research-Technology Management*. 2018. Vol. 61, Issue 4. P. 56–59.
61. Grosfeld I. Comparing Financial Systems: Problems of Information and Control in Economies in Transition, CASE Research Foundation, Warsaw. 12. Negroponte N. Being Digital. NY : Knopf, 1995. 256 p.
62. Kholiavko N. Systematization of Scientific Approaches to the Interpretation of Information Economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3, No. 4. Pp. 157-164.
63. Kholiavko N., Popova L., Marych M., Hanzhurenko I., Koliadenko S., Nitsenko V. Comprehensive methodological approach to estimating the research component influence on the information economy development. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2020. № 4. Pp. 192-199.
64. Merton R. C., Bodie Z. The Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure. *NBER Working Paper*. 2004. № 10620. DOI 10.3386/w10620.
65. Popelo O. Institutional framework for regional development regulation. *Problems and prospects of economics and management*. 2019. № 4 (20). Pp. 298-311.
66. Skinner C. Digital Human: The Fourth Revolution of Humanity Includes Everyone. UNKNO, 2018. 400 p.
67. Tapscott D. The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence. NewYork : McGraw-Hill, 1995.

References

1. Antoniuk, A. (2019). Tsyfrova ekonomika ta yii vplyv na rozvytok finansovoho rynku Ukrainy [Digital economy and its impact on the financial market development in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, (2(265)), pp. 13-29. <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/265/pdf/13-29.pdf>.
2. Batrakova, T. I. Lynovetska, V. Yu. (2018). Osoblyvosti ta pryntsyipy tsyfrovoi ekonomiky v Ukraini [Features and principles of digital economy in Ukraine]. *Ekonomichni studii – Economic studies*, (2(20)), pp. 94-97.
3. Bohynia, D., Burlitskyi, S. (2014). Domohospodarstvo: homeostatychnyi pidkhid [Household: homeostatic approach]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, (3), pp. 60–71.
4. Bonetskyi, O. O. (2010). Pokaznyky rivnia ekonomichnoi doviry do hryvni z pozytsii funktsii hroshei [Indicators of the economic confidence level in the hryvnia from the standpoint of the functions of money]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, (2(8)), pp. 22–26.
5. Borysiuk, O. V. (2020). Imperatyvy rozvytku finansovoho rynku ukrainy v umovakh tsyvrovizatsii [Imperatives of the financial market development in Ukraine in the conditions of digitalization]. *Ekonomichni chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2(22), pp. 168-176. <https://echas.eenu.edu.ua/index.php/echas/article/view/593>.
6. Veblen, T. (1984). *Teoriia prazdnogo klassa [Theory of the idle class]*. Progress.
7. Voinarenko, M. P. (2015). Merezhevi instrumenty kapitalizatsii informatsiino-intelektualnoho potentsialu ta innovatsii [Network tools for the capitalization of information and intellectual potential and innovation]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 3(3), pp. 18–24.
8. Volosovych, S. V. (2017). Dominanty tekhnolohichnykh innovatsii u finansovii sferi [Dominants of technological innovations in the financial sector]. *Ekonomichni visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 33/1, pp. 15–22.
9. Vorobiov, Yu. M., Voroshylo, V. V. (2013). *Finansy domashnikh gospodarstv u finansovii systemi derzhavy [Finance of households in the financial system of the state]*. VD «ARIAL».

10. Haidai, T. V. (2006). Instytutsiia yak instrument instytutsiinoho ekonomichnoho analizu [Institution as a tool of the institutional economic analysis]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, (2), pp. 34–45.
11. Hanzyska, T. S. (2016). Suchasne rozuminnia poniattia ta struktury finansovoi systemy [Modern understanding of the concept and structure of the financial system]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, (5), pp. 48–50. http://lsej.org.ua/5_2016/15.pdf.
12. Hariaha, L. O. (2018). Rozvytok finansovoho rynku v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky [Development of the financial market in terms of the economy digitalization]. *Biznes Inform – Business Inform*, (11), pp. 388–393.
13. Hlushchenko, A. S. (2006). *Finansy [Finance]*. Mahnoliia 2014.
14. Demydova, S. (2020). Finansovaia sistema v usloviiakh tsifrovoi transformatsii ekonomiki [Financial system in digital transformation of the economy]. *Nauchnyi vestnik IuIM – Scientific Bulletin of UIM*, (1), pp. 47–53.
15. Demchyshak, N. B., Dubyk, H. Yu., Hryb, V. M. (2020). Rozvytok eksportu tsyfrovyykh tekhnolohii v umovakh formuvannia yedynoho tsyfrovoho prostoru Yevropeiskoho Soiuzu [Development of the digital technologies export in the conditions of formation of the uniform digital space of the European Union]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, (6), pp. 73–79.
16. Dubyna, M. V. (2018). *Mekhanizm rozvytku rynku finansovykh posluh na osnovi instytutu doviry: teoriia, metodolohiia, praktyka [The mechanism of the financial services market development on the basis of the institute of trust: theory, methodology, practice]*. ChNTU.
17. Dubyna, M. V. (2017). Teoretychna osnova instytutsionalizmu yak naukovooho napriamu ekonomichnoi nauky [Theoretical basis of institutionalism as a scientific direction of economics]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia „Ekonomika i menedzhment” Scientific Bulletin of the International Humanities University. Economics and Management Series*, 27(1), pp. 8–11.
18. Dubyna, M. V., Zhavoronok, A. V., Fedyshyn, M. P. (2019). Formuvannia instytutsiinoho seredovyshcha rozvytku kryptovaliut v Ukraini [Directions for Increasing the Development of Cryptocurrency in Ukraine]. *Modern Economics*, 17, pp. 80–85.
19. Dubyna, M. V., Kozlianchenko, O. M. (2019). Kontseptualni aspekty doslidzhennia sutnosti didzhitalizatsii ta yii roli v rozvytku suchasnoho suspilstva [Conceptual aspects of the study of the essence of digitalization and its role in the development of modern society]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(19)), pp. 21–32.
20. Inshakov, O. V. (2003). Ekonomicheskie instituty i institutsii: k voprosu tipolohii i klassifikatsii [Economic institutes and institutions: on the issue of typology and classification]. *Sotsiologicheskie issledovaniia – Sociological research*, (9), pp. 42–51.
21. Karcheka, H. T., Ohorodnia, D. V., Openko, V. A. (2017). Tsyfrova ekonomika ta yii vplyv na rozvytok natsionalnoi ta mizhnarodnoi ekonomiky [Digital economy and its impact on the development of national and international economy]. *Finansovy prostir – Financial space*, (3(27)), pp. 13–21.
22. Katyhrobova, O. V. (n.d.). *Sutnisna kharakterystyka poniattia «instytut» ta «instytutsiia» v teorii innovatsii [Essential characteristics of the concept of "institute" and "institution" in the theory of innovation]*. <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/economic-theory-and-history-311/7510-description-of-understanding-sutnsna-qnstitutsyaq-in-teor-nnovatsy>.
23. Kychko, I. I. (2012). Instytutsionalne zabezpechennia indyvidualno-rynkovoho rehuliuвання osobystykh potreb [Institutional support of the individual market regulation of personal needs]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, (10(137)), pp. 185–191.
24. Kovalenko, O. (2014). *Rozvytok finansovoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv [Development of the financial system of Ukraine in the context of globalization processes]* [PhD dissertation, Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka].
25. Kovalenko, Yu. M. (2013). *Instytutsializatsiia finansovoho sektora ekonomiky [Institutionalization of the financial sector of economy]*. Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy.

26. Kovalenko, Yu. M. (2013). Suchasne instytutsiine seredovyshe finansovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Modern institutional environment of the financial sector of Ukraine's economy]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, (5), pp. 100-111.
27. Kovtoniuk, K. (2017). Tsyfrova transformatsiia svitovoi ekonomiky [Digital transformation of the world economy]. *Vcheni zapysky universytetu «KROK». Seriya: Ekonomika – Scientific notes of KROK University. Series: Economics*, 47, pp. 70-76. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2017_47_12.
28. Koliadenko, S. V. (2016). Tsyfrova ekonomika: peredumovy ta etapy stanovlennia v Ukraini [Digital economy: preconditions and stages of the formation in Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni problemy nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: current issues of science and practice*, (6), pp. 105-112.
29. Kraus, N. M., Kraus, K. M. (2018). Tsyfrovizatsiia v umovakh instytutsiinoi transformatsii ekonomiky: bazovi skladovi ta instrumenty tsyfrovykh tekhnolohii [Digitization in terms of institutional transformation of economy: the basic components and tools of digital technologies]. *Intelekt XXI – Intelligence XXI*, (1), pp. 211-214.
30. Lyzohub, M. (2018). Finansova systema v umovakh vyklykiv finansovykh tekhnolohii [Financial system in the face of challenges of financial technologies]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, (4), pp. 112-115.
31. Lypov, V. V. (2016). Dovira: vid tsinnisnykh zasad do konkretnykh instytutsionalnykh form ta funktsii [Trust: from values to specific institutional forms and functions]. In *Formuvannia ta transformatsiia. Tvorennia prostoru suspilnoi doviry v Ukraini XXI storichchia: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Formation and transformation. Creating a space of public trust in Ukraine in the XXI century: materials of the International scientific-practical conference* (pp. 58-75). DVNZ «Universytet bankivskoi spravy», Asotsiatsiia ukraïnskyykh bankiv. http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=11986&menu=119&Itemid=266.
32. Lytvynenko, N. I. (2016). *Instytutsionalni chynnyky rozvytku suchasnoi sotsialno-ekonomichnoi systemy [Institutional factors of the development of the modern socio-economic system]* [PhD dissertation, Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Natsionalnyi hirnychyi universytet»].
33. Lozynska, T. M. (2014). Do problem vzhyvannia terminiv „instytut” i „instytutsiia” v konteksti instytutsionalnoho analizu [On the problems of using the terms "institute" and "institution" in the context of the institutional analysis]. *Biznes Inform – Business Inform*, (7), pp. 8–13.
34. Lopatynskiy, Yu. M. (2006). Instytutsionalizatsiia tranzytyvnoi ekonomiky [Institutionalization of transitive economy]. *Nauchnye trudy DonNTU. Seriya: Ekonomicheskaya – Scientific works of DonNTU. Series: Economic*, 103-1, pp. 229–232.
35. Mazur, E. E. (2014). Systematyzatsiia pidkhodiv do vyznachennia katehorii «instytut» [Systematization of approaches to the definition of the category "institute"]. *Ekonomika rozvytku – Development economics*, (4(69)), pp. 41-45.
36. Matveichuk, L. O. (2018). Tsyfrova ekonomika: teoretychni aspekty [Digital economics: theoretical aspects]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Zaporizhia National University*, (4(40)), pp. 116-127.
37. Meish, A. V., Lysak, O. M. (2019). Perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu [Prospects for the financial system development in Ukraine. Bulletin of Khmelnytsky National University]. *Ekonomichni nauky – Economic sciences*, (1), pp. 70-74.
38. Myrhorodska, L. (2003). *Finansovi systemy zarubizhnykh krain [Financial systems of foreign countries]*. Tsentr navchalnoi literatury.
39. Moiseienko, O. M. (2012). Rol formalnykh ta neformalnykh instytutiv ekonomichnoi vlady transformatsiinoi ekonomiky [The role of formal and informal institutions of economy within the economy transformation]. In *Sovremennye problemy i puti ikh resheniia v nauke, transporte, proizvodstve i obrazovanii 2012: material Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii – Modern problems and ways to solve them in science, transport, production and education 2012: materials of the International Scientific and Practical Conference* (issue. 4, Vol. 1). KUPRYENKO. <https://www.sworld.com.ua/konfer29/477.pdf>.

40. Molchanova, N. P. (2017). Razvyyte obshchestvennykh finansov v usloviakh stanovleniya tsyfrovoy ekonomiky [Development of public finance in the context of the digital economy formation]. *Nauchnye issledovaniia ekonomicheskogo fakulteta – Scientific research of the Faculty of Economics*, 9(3), pp. 7-16. <https://archive.econ.msu.ru>.

41. Nesterenko, A. S. (2013). Vyznachennia «finansovoi systemy» ta yii strukturnyi sklad [Definition of "financial system" and its structural composition]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Jurisprudence*, 1(6-3), pp. 72-75.

42. Nort, D. (1997). *Instituty, institutsionalnye izmeneniia i funktsionirovanie ekonomiki [Institutions, institutional change and the functioning of economy]*. Fond ekonomicheskoi knigi «Nachala».

43. Pyshchulina, O. (2020). *Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinanty [Digital economy: trends, risks and social determinants]*. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf.

44. Polishchuk, O. V. (2011). Mizhnarodni aspekty instytutsionalizatsii ekonomiky Ukrainy. Stratehiia rozvytku Ukrainy [International aspects of the economy institutionalization in Ukraine. Development strategy for Ukraine]. *Ekonomika, sotsiologhiia, pravo – Economics, sociology, law*, (1), pp. 171–173.

45. Popelo, O., Samoilovych, A. (2020). Kompetentnisnyi potentsial osvity v zabezpechenni rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy v umovakh tsyfrovoy ekonomiky [Competence potential of education in ensuring the development of productive forces of Ukraine in the digital economy]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(23)), pp. 48-56.

46. Pochenchuk, H. M. (2018). FinTech u strukturi finansovoi systemy [FinTech in the financial system structure]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 21, pp. 49-55.

47. Puhachevskyi, K. Y., Puhachevska, K. S. (2018). Tsyfrovizatsiia ekonomiky yak faktor pidlvyshchennia konkurentospromozhnosti krainy [Digitization of economy as a factor in increasing the competitiveness of the country]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 25. http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/9.pdf.

48. Putsenteilo, P. R., Humeniuk, O. O. (2018). Tsyfrova ekonomika yak novitnii vektor rekonstruktsii tradytsiinoi ekonomiky [Digital economy as the newest vector of the traditional economy reconstruction]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, (5-6), pp. 131-143.

49. Rol, V., Serhiienko, V., Popova, S. (2011). *Finansove pravo [Financial law]*. TsUL.

50. Seliuchenko, N., Shmihelska, Z. (2012). Upravlinnia finansovoiu systemoiu Ukrainy [Management of the financial system of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika» – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*, (725), pp. 366–371.

51. Syvolap, L. A. (2016). Suchasnyi stan finansovoi systemy v Ukraini [Current state of the financial system in Ukraine]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: the realities of time*, (3(25)), pp. 50-55.

52. Stepanenko, O. P. (2017). Perspektyvni napriamy tsyfrovoy transformatsii v konteksti rozbudovy tsyfrovoy ekonomiky [Perspective directions of digital transformation in the context of the digital economy development]. *Modeliuvannia ta informatychni systemy v ekonomitsi – Modeling and information systems in economics*, (93), pp. 120–131.

53. Stoiko, O. Ya., Dema, D. I. (2017). *Finansy [Finance]*. (2nd ed.). Alerta.

54. Faizullin, T. F., Faizullina, A. I. (2007). Sushchnost institutsionalizma i ego znachenie v issledovanii sotsialno-ekonomicheskikh iavlenii [Essence of institutionalism and its significance in the study of socio-economic phenomena]. *Vestnyk OHU – OSU newspaper*, (9), pp. 37–42.

55. Kholopov, A. V. (2008). *Istoriia ekonomicheskikh uchenyi [History of economic doctrines]*. Eksmo.

56. Chukhno, A. A., Yukhymenko, P. I., Leonenko, P. M. (2007). *Suchasni ekonomichni teorii [Modern economic theories]*. Znannia.

57. Shpykuliak, O. H. (2010). Ekonomichni instytutsii ta instytuty u rozvytku teorii rynku [Economic institutes and institutions in the market theory development]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, (1), pp. 159–165.

58. Colin, N., Landier, A., Mohnen, P., Perrot, A. (2015). The digital economy. *Les notes du conseil d'analyse économique*, (26), pp. 1-12. <https://www.cae-eco.fr/en/Economie-numerique>.
59. Dubyna, M., Zhavoronok, A., Kudlaieva, N., Lopashchuk, I. (2021). Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*, 14(1), pp. 97–102.
60. Gobble, M. M. (2018). Digitalization, Digitization, and Innovation. *Research-Technology Management*, 61(4), pp. 56–59.
61. Grosfeld, I. (1995). *Comparing Financial Systems: Problems of Information and Control in Economies in Transition*, CASE Research Foundation, Warsaw.
12. Negroponte N. Being Digital. Knopf.
62. Kholiavko, N. (2017). Systematization of Scientific Approaches to the Interpretation of Information Economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(40), pp. 157-164.
63. Kholiavko, N., Popova, L., Marych, M., Hanzhurenko, I., Koliadenko, S., Nitsenko, V. (2020). Comprehensive methodological approach to estimating the research component influence on the information economy development. *Scientific Bulletin of National Mining University*, (4), pp. 192-199.
64. Merton, R. C., Bodie, Z. (2004). The Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure. *NBER Working Paper*, (106200). DOI 10.3386/w10620.
65. Popelo, O. (2019). Institutional framework for regional development regulation. *Problems and prospects of economics and management*, (4(20)), pp. 298-311.
66. Skinner, C. (2018). Digital Human: The Fourth Revolution of Humanity Includes Everyone. UNKNO.
67. Tapscott, D. (1995). *The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence*. McGraw-Hill.

Дубина Максим Вікторович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Dubyna Maksym – Doctor of Economics, Professor, Head of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv Polytechnic National University (95 Shevchenko Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-32@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

ResearcherID: F-3291-2014

Попело Ольга Володимирівна – доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту та державної служби, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Popelo Olha – Doctor of Economics, Associate Professor, Department of Management and Civil Service, Chernihiv Polytechnic National University (95 Shevchenko Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: popelo.olha@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

ResearcherID: I-8572-2016

Publons ID: AAC-1918-2019

Тарасенко Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національний університет «Чернігівська політехніка» (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Tarasenko Olena – PhD in Economics, Senior Lecturer of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv Polytechnic National University (95 Shevchenko Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: prokopenkolena22@gmail.com